

68. ისა ნეჯათი ბეის თეზქერე

Alkazar Aleko KAHIA¹Lile TANDİLAVA ²

APA: Kahia, A. A. & Tandilava, L. (2023). -ისა ნეჯათი ბეის თეზქერე. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (33), 1133-1140. DOI: 10.29000/rumelide.1285892

აბსტრაქტი

შუა საუკუნეების თურქული დივანის ლიტერატურის უმნიშვნელოვანესი წარმომადგენლის, რომელმაც ახალი სიცოხლე შთაჰბერა კანონიკურ და „იგივეობის ესთეტიკაზე“ განპირობებულ მხატვრულ აზროვნებას - ისა ნეჯათი ბეის ლირიკამ თავიდანვე მიიპყრო იმ ჟამინდელი პოეზიის აუცილებლობით შეპყრობილი არისტოკრატის ყურადღება და თეზქერეჯიების მუდმივი განჭვრეტვის ობიექტად იქცა. ნეჯათის ჩვენამდე მოღწეულ ნაწარმოებთაგან ერთადერთი მისი დივანია, რომელიც თეზქერეჯი მუეიედზადზე აბდურრაჰმან ჩელებიმ შეადგინა. პოეტის სამწერლობო ენა, განსაკუთრებით მის ყაზელებში, არის სადა, მარტივი და მსუბუქი. მისი პოეტური სტილი კი ძლიერი და შთაბეჭდავია. იგი ხალხური სიბრძნის წიაღიდან მომდინარეობს და ახლოს დგას მის ფსიქოლოგიასთან. განსაკუთრებით ბუნებისა და ნადირობის სცენების აღწერისას, მკაფიოდ იგრძნობა ადგილობრივი, ნაციონალურ ფერთა სიკაშკაშე, რომელიც დაკლილია არაბუნებრივი, თავსმოხვეული გრადაციებისაგან და აღსავსეა ცხოველი შეგრძნებებით. მისი პოეტური ენის მუსიკალურობა, თითქოს უჩუმრად მონატრებული ჰანგი იყო უკვე მონოლითად ქცეულ, მომოტონურად მქდერ კანონიკურ პოეზიაში, ამიტომაც იგი სწრაფად მიწვდა ყველანაირი სოციუმის ყურს, ასეთივე დამახასიათებელი სემანტიკით კი ნებისმიერ სოციალურ საფეხურზე მდგომის გულსა და გონებას და ამიტომაც დიდხანს შემორჩა მის მეხსიერებაშიც. მე-15 საუკუნის სასაუბრო ენის დივანის პოეზიაში აჟღერება, ანდაზებისა და ხალხური გამონათქვამების გამოყენება, ხალხური მეტაფორებისა და შედარებების თავისუფალი გადმოცემა, კაფიესა და რედიფის თურქული სიტყვებით შერჩევა, თურქული არუზის დამკვიდრება, ეს ის ნაპერწკლებია ნეჯათის მიერ ანთებული, რომელზეც გაჩაღდა მე-20 საუკუნის ლიტერატურული რევოლუცია. ნეჯათის სალიტერატურო ენა იქცასინთეზად თურქული ხალხური და კლასიკური ენებისა და ცალკე მოვლენად თურქულ პოეზიაში, რომელსაც იყენებდნენ და ზამავდნენ შემდეგი თაობების პოეტები. ნეჯათი ბეის დივანის არქიტექტონიკა არ დაურღვევია, პირიქით, მან შეავსო ის წყვეტა-სიცარიელე, რომელიც ხლენდა და ორ პოლუსზე აყენებდა ერთი კულტურის ორ ლიტერატურას - ხალხურსა და კლასიკურს. შეიძლება ითქვას, მან პირველმა შეძლო გაბედვა ასწლეულებით ნატკეპნი დივანისათვის ახალი სული შთაებერა, რაც მომავალი თაობების ლირიკული აზროვნების შთაგონებად იქცა. მან შეძლო მისი პოეზია სასახლის დიდებულებას გასცლოდა და ბაზრებსა თუ ვიწრო ქუჩა-ბანდებშიც აჟღერებულობო. ნეჯათი თავის სიცოცხლეშივე იქცა პოეზიის დიდოსტატად და მის ლირიკულ სტილსა და პოეტურ ენას თავიდანვე გამოუჩნდნენ მიმდევრები. პოეტი პოეზიაზე და სხვა პოეტებზე თავის ერთ-ერთ ბეითში წერდა: „როგორც შაქრის ლერწამი კალმის დარად სტრიქონს ვერ დაწერს, ისე განცხრომასა და სიხარბეს მიცემული ხელოვანი სიტყვას ვერ განადიდებს, ამიტომაც, ამა ქვეყნის სიამენი სხვა რამეა, ლექსის წერა კი, სხვაგვარი.“

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Batum Şota Rustaveli Üniversitesi, İnsani Bilimler Fakültesi, Türkoloji Bölümü (Batum, Gürcistan), aleko.kashia@bsu.edu.ge, ORCID ID: 0000-0001-6827-6394. [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 24.01.2023 kabul tarihi: 20.04.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1285892]

² Doç. Dr., Batum Şota Rustaveli Üniversitesi (Batum, Gürcistan), lile.tandilava@bsu.edu.ge, ORCID ID: 0000-0000-0118-2075

საკვანძო სიტყვები: თეზქერეჯიები, ყაზელი, ყასიდა, მერსიე, ყითა, როზაი, მახლასი ნაზირე.

Isa Necati Bey`'s Tezkere

Summary

The lyric of Isa Necati Bey, the most important representative of medieval Turkish diwan literature, which breathed new life into canonical and artistic thinking based on the "aesthetics of identity", attracted the attention of the aristocracy obsessed with the necessity of contemporary poetry from the very beginning and became an object of constant contemplation of the Tezkereci. The only one of Necati's works that has reached us is his diwan, which was compiled by Abdurrahman çelebi Tezkereci Muayedzade. The written language of the poet, especially in his poems, is plain, simple and light. His poetic style is strong and impressive. It comes from the heart of folk wisdom and is close to its psychology. Especially in the description of nature and hunting scenes, local, national colour brightness is clearly felt, devoid of unnatural, twisted gradations and full of live sensations. The musicality of his poetic language, as if it was a tune that was silently missed in monotonous, monotonous canonical poetry, that's why it quickly reached the ears of all kinds of society, and with the same characteristic semantics, the heart and mind of anyone standing on any social level, and that's why it remained in his memory for a long time. Sounding the 15th century colloquial language in diwan poetry, using proverbs and folk sayings, freely conveying folk metaphors and similes, selecting Kapie and Redif with Turkish words, establishing Turkish Aruz, these are the sparks ignited by Necati, which ignited the literary revolution of the 20th century. Necati's literary language became a synthesis of Turkish vernacular and classical languages and a separate phenomenon in Turkish poetry, which was used and imitated by poets of the following generations. The architectonics of Necati Bey's diwan was not violated, on the contrary, he filled the gap that was torn and placed two literatures of one culture - folk and classical - on two poles. It can be said that he was the first to dare to breathe new life into the diwan, which has been compacted for hundreds of years, which became an inspiration for the lyrical thinking of future generations. He was able to make his poetry go beyond the grandeur of the palace and be heard in bazars and narrow streets. Necati became a great master of poetry during his lifetime, and his lyrical style and poetic language had followers from the beginning. The poet wrote about poetry and other poets in one of his verses: "Just as a sugarcane cannot write a line with a pen, so an artist given to greed and voracity cannot glorify a word, therefore, the pleasures of this country is one thing, and writing a poem is another."

Keywords: Tezkerejis, Qazeli, Qasida, Mercier, Kita, Robai, Makhlas Nazire.

İsa Necati Bey`'in Tezkeresi

Öz

Kanonik ve "kimlik estetiği" sanat anlayışına yeni bir soluk getiren Orta Çağ Türk divan edebiyatının en önemli temsilcisi İsa Necati Bey'in gazelleri, daha en başından çağdaş şiirin gerekliliğini saplantı haline getirmiş aristokrasinin ilgisini çekmiş ve daha en başından bu yana çağdaş bir şiir haline gelmiştir. Tezkerecilerin sürekli tefekkür nesnesi. Nejat'ın günümüze ulaşan tek eseri Abdurrahman Çelebi'nin Tezkereji Muayedzad üzerine derlediği divanıdır. Şairin özellikle şiirlerinde kullandığı yazı dili sade, sade ve hafiftir. Şiirsel üslubu güçlü ve etkileyicidir. Halk bilgeliğinin kalbinden gelir ve onun psikolojisine yakındır. Özellikle doğa ve av sahnelerinin tasvirinde, doğal olmayan, çarpık

geçişlerden arınmış, hayvani duygularla dolu yerel, ulusal bir renk parlaklığı açıkça hissedilir. Şiir dilinin müzikalitesi, sanki tekdüze, tekdüze kanonik şiirde sessizce özlenen bir ezgiymiş gibi, bu yüzden hızla her türden toplumun kulağına ve aynı karakteristik semantikle herkesin kalbine ve aklına ulaştı. herhangi bir sosyal düzeyde ayakta durmak ve bu yüzden uzun süre hafızasında kaldı. 15. yüzyıl halk dilini divan şiirinde seslendirmek, atasözleri ve halk deyimlerini kullanmak, mecaz ve benzetmeleri özgürce aktarmak, Türkçe kelimelerle Kafie ve Redif'i seçmek, Türkçe Aruz'u kurmak, Nejat'ın edebî devrimini ateşleyen kıvılcımlardır. 20. yüzyıl. Nejat'ın edebî dili, Türk yerel ve klasik dillerinin bir sentezi ve sonraki nesillerin şairleri tarafından kullanılan ve taklit edilen Türk şiirinde ayrı bir olgu haline geldi. Necati Bey'in divanının mimarisi bozulmamış, aksine yırtılan boşluğu doldurmuş ve aynı kültürün iki edebiyatını - halk ve klasik - iki kutba yerleştirmiştir. Yüzlerce yıldır sıkıştırılan ve gelecek nesillerin lirik düşüncesine ilham kaynağı olan divana yeni bir soluk getirmeye ilk cesaret edenin o olduğu söylenebilir. Şiirlerini sarayın ihtişamını aşırıp çarşılarda, dar sokaklarda işittirebilmiştir. Nejat yaşadığı dönemde büyük bir şiir ustası olmuş, lirik üslubu ve şiir dili başından beri kendisini takip etmiştir. Şair, bir mısrasında şiir ve diğer şairler hakkında şunları yazmıştır: "Şeker kamışının kalemle bir satır yazamayacağı gibi, tamah ve açgözlü bir sanatçı da bir kelimeyi yüceltmez, dolayısıyla bu ülkenin siameni bir şeydir. ve şiir yazmak başka bir şeydir."

Anahtar kelimeler: Tezkereci, gazel, kaside, mersiye, kıt'a, rubai, mahlas, nazire

1. შესავალი

თურქული დივანის ლიტერატურის ფუმედებლის - ნეჯათი ბეის, როგორც კანონიკური ლიტერატურის ყველა პოეტის, ბიოგრაფიული ცნობები მწირია, რადგან თურქული კლასიკური ლიტერატურა უგულვებელყოფდა თავის შემოქმედთა პოეტად აღიარებამდე განვლილ ცხოვრებას. მიუხედავად ამისა, ნეჯათის თანამედროვე თეხქერეჯიებიდან ლატიფი (1491-1582), ქინალიზადე ჰასაბ ჩელები (1546-1604), აშიქ ჩელები (1520-1572)) ვგებულობთ, რომ პოეტის დაბადების წლები დაახლოებით უკავშირდება მეჰმედ II ფათიჰის სულთნობის პირველ პერიოდს (1444-1446) და მისი ნამდვილი სახელი ყოფილა ისა (იესო), რაც მაინაშნებს მის არათურქულ წარმომავლობაზე (სავარაუდოდ ბერძენი ორთოდოქსი). გარდა ამისა, ირკვევა, რომ ის ყრმობის ასაკში მონად უყვოდა ედირნელ მცოვან ქალს, რომელმაც შემდგომში იშვილა იგი, ხოლო მის სწავლა-განათლებაში მწვენილოვანი წვლილი შეუტანია ედირნეში იმ ჟამად სახელგანთქმულ პოეტს საილის. ნეჯათიმ ახალგაზრდობიდანვე გამოიჩინა ლექსების თხზვისა და კალიგრაფიის ხელოვნების უნარი, რის გამოც დატოვა ედირნე და სამოღვაწეოდ კასტამონუში გადავიდა, სადაც მისმა ყაზელებმა მალევე ჰპოვეს აღიარება, განსაკუთრებით ცნობილი გახდა მისი ყაზელი რედიფით „Döne Döne“, რომელიც ძალიან მოსწონებია იმ ჟამად ბურსაში მოღვაწე, მსოფლიოში ცნობილი პოეტს - აჰმედ ფაშას (1426-1497). სწორედ ამ პერიოდში, მის პოეტად მოვლინებისთანავე, ჩნდება მისი მახლასი (პოეტური ზერქმევა) ნეჯათი (რაც საფრთხისგან თავდაღწეულსა და სავანის მპოვნელს ნიშნავს). თეხქერეჯი აშიქ ჩელები ახსენებს ნეჯათის ოჯახს, ორ ვაჟს, რომლებიც ახალგაზრდობაში გარდაიცვალნენ და ქალიშვილს, რომელიც იმ პერიოდში ცნობილი სწავლულის აბდულაზიზ ჩელების ცოლი იყო და რომელიც, ასევე, ახალგაზრდა ასაკში გარდაიცვალა. ნეჯათის შემოქმედებამ სულთან მეჰმედ ფათიჰის პოზიით ტკობის სწრაფვამდეც მიადწია. არსებობს გადმოცემა, რომლის მიხედვით, ახლად აკიაფებული ლირიკოსის შესახებ, სულთნისათვის ჭადრაკის თამაშისას უამბოია, მის ფავორიტ ვეზირს, წარმოშობით ტრაპეზუნტელ ბერძენს, იურგის (ჩიურგი) და ფადიშაჰისათვის ნეჯათის შითაიე და ბაჰარეი (ყასიდის სახეობები) გადაუცია, რომლებსაც ფადიშაჰის უმაღლესი გემოვნება დაუკმაყოფილებიათ. ისტორიული სინამდვილე კი ის არის, რომ პოეზიის შემფასებელმა და მფარველმა სულთანმა, მეჰმედ ფათიჰმა, ნეჯათი უმაღლესი დივანის ქათიზად დანიშნა. უნდა აღინიშნოს ისც რომ, როგორც იმ ჟამინდელი თეხქერეჯიები აღნიშნავდნენ, სულთან მეჰმედ II

თავის სახელისუფლებო გარემოცვას, ნიჭიერი და განსაკუთრებული უნარით დაჯილდოებული, არათურქული წარმოშობის, ყოფილი მონებისაგან ქმნიდა. ნეჯათიმ, მალე დაიმსახურა სულთნის კეთილგანწყობა და წყალობა, რომლის შედეგადაც სასახლის კარზე ბევრისათვის შესაშური ადგილი დაიკავა.

ამიტომაც, იმჟამინდელი კრიტიკოსებისა და სულთნის კარზე დაახლოებული ხელოვანების ერთი ნაწილი ნეჯათის პოეზიას პათეტიკურს, საწყალობელს, ბოდვას და ავტორდაკარგულს უწოდებდა, თავად პოეტს კი, სხვათა პოეზიის გადამწერსა და წამბაძველს. ნეჯათის თანამედროვე პოეტი და თეზქერეჯი, კასტამონლუ ლატიფი ჩელები თავის თეზქირეში „თეზქირეთუ-შ შუარა“-ში (პოეტთა ბიოგრაფიები) ციტირებს ჯაფერ ჩელების (1452-1515) სიტყვებს:

ჩვენ მას ვიცნობთ, ვისაც სწავლულად თვლიან,

მისი ყასიდები სხვა არაფერია სხვათა თარგმანების გარდა

მისი შემოქმედება ვისთვისაც ძვირფასია - ჭემმარიტად უმნიშვნელოა

ჩემთვის კი სრული სისულელე.

ნეჯათის კრიტიკოსები და მოშურნენი მის შემოქმედებას, იმ დროისათვის უკვე სახელმოხვეჭილი და სათაყვანებელი პოეტის, სულთან მეჰმედის ვეზირისა და მოძღვრის, აჰმედ ფაშას შემოქმედებას ამსგავსებდნენ და მას წამბაძველსა და გადამწერს უწოდებდნენ. ლატიფი თავის თეზქირეში აღწერს უზუცებისაგან მოსმენილ აზავს, რომლის მიხედვითაც, ერთ შეკრებაზე „სიტყვის დიდოსტატნი“ ადარებდნენ აჰმედისა და ნეჯათის ბეითებს.

აჰმედის მისრები:

თუ ჩემს ხელს მოჰკვეთ, ის შენი მადლის კაბის კალთას მოეჭიდება

თუ კაბის კალთას მოიჭრი, ხელი ჩემი შენი მადლის კაბის კალთას მოეჭიდება.

ისა ნეჯათი:

იმდენად სიყვარულით მჭიდროდ ვეჭიდები ჩემს სატრფოს კალთას

უნდა მოჰკვეთონ ხელი ჩემი, სატრფოს კალთიდან.

მოულოდნელად შეკრებაზე თავად ნეჯათი მოსულა და როცა იქ არსებული მსჯელობის არსი შეუტყვია მოკრძალებულად უთქვამს:

დაე, მაშინაც კი როცა, აჰმედი ცოცხალთა შორის აღარ არის,

ნეჯათისათვის ის კვლავაც ცოცხლობს.

თუდაც, ის ზეცად ამალდა

ისა კვლავ ნეტარებს აჰმედზე საუბრით.

ფათიჰის გარდაცვალების (1481) შემდეგ სტამბოლში დარჩენილმა პოეტმა, ბაიაზიდ II-ის წყალობაც დაიმსახურა, რომელმაც იგი თავისი უფროსი ვაჟის, შეჰზადე აბდულლაჰის, ყარამანის სანჯაკ-ბეგად დანიშვნის შემდეგ, მისი დივანის ქათიბად გადაიყვანა. სამი წლის შემდეგ საყვარელი შეჰზადეს უეცარი გარდაცვალების გამო პოეტი დიდმა მწუხარებამ მოიცვა და სტამბოლში დაბრუნებულმა მას თავისი ცნობილი თერქიზი-ბენდით (სალექსო ფორმა) დაწერილი მერსიე (დატირება) მიუძღვნა, რომელიც სამძიმრის სახით გადასცა სულთანს. სტამბოლში დაბრუნების პერიოდი ყველაზე ნაყოფიერია პოეტის შემოქმედებაში, ამ დროს შეიქმნა მისი საუკეთესო ყაზელები და ყასიდები, რომელთა ადრესატებიც სულთანთან ერთად, იყვნენ იმ ეპოქის „დიდებულნი ამა ქვეყნისაწნი“, შედეგად პოეტს იმპერიის გავლენიან პირთა სანაცნობო წრე ჩამოუყალიბდა. ყაზასკერ მუეიდზადე აბდურაჰმან ჩელების მფარველობითა და შუამავლობით, რომელიც ლექსებს „ჰათემ“-ის მახლასით წერდა, სულთან ბაიაზიდ II-ემ, უმცროსი ვაჟის, მაჰმუდის მანისას სანჯაყში მმართველად დანიშვნის შემდეგ, ნეჯათი ბეის ნიშანჯის თანამდებობა და ბეის ტიტული უბოძა, რომლითაც დაიძვედრა სახელი თურქული დივანის ლიტერატურაში. ნეჯათი ბეის ამ პერიოდის ლირიკა სავსეა სიცოცხლითკბობის, ოდნავ ჰედონისტური ექსპრესიულობითა და ლადი, სამიჯნურო მოტივებით. მისი ცხოვრებაც მანისაში აღსავსე იყო პოეზიით გატაცებულ დიდგვაროვნებთან და დამწყებ თუ შემდგარ პოეტებთან შემოქმედებითი ურთიერთობებით, რომელიც ახალგაზრდა შეჰზადეს გარდაცვალების გამო გამოწვეულმა დიდმა სიმძიმელმა შეცვალა, რასაც კვლავაც ნეჯათი ბეის დიდი მწუხარებით აღმოსთქმული მერსიე მოჰყვა. სტამბოლში დაბრუნებულმა პოეტმა სახელმწიფო მოხელის თანამდებობის შეთავაზებაზე უარი განაცხადა და მისთვის დანიშნული ყოველთვიური 1000 აკჩეს ჯამაგირით სტამბოლის ვეფას რაიონში, თავის სახლში სალიტერატურო და სამეცნიერო-სამსჯელო მოღვაწეობას შეუდგა. ნეჯათი ბეი 1509 წლის 17 მარტს გარდაიცვალა. სახლთან ახლოს მდებარე მის საფლავზე, მისი მოწაფისა და მეგობრის, სეჰი ბეის მიერ აღმართულ მარმარილოს ქვაზე ნეჯათის ბეითებთან ერთად, ამოტვიფრულია მისი ოთხპწკარედიც:

რომც გააშავო შენი დივანის ფურცლები ნაჯათ

სასოებ შენი საქმეთა წიგნის სტრიქონთა სითეთრეს?

ეს შეიძლება თუ კი მლოცველნი არ შეწყვეტენ შენზე ლოცვას.

მაშინ აქ ყოფნას საუკუნოდ შენ იმსახურებ.

ნეჯათის საფლავი უნქაფიში ბაზრის მშენებლობისას განადგურდა. დაღესტნური წარმომავლობის, მწერლისა და პოეტის, ლიტერატურის ისტორიის პროფესორის ალი ნიჰად თარლანის (1898-1978) ინიციატივითა და იმჟამინდელი სტამბოლის მერის თაოსნობით, ნეჯათის ხსოვნის პატივსაცემად, ბაზრის ტერიტორიაზე აღიმართა ობელისკი, რომელზეც პოეტის ბეითებია აღბეჭდილი.

2. ნეჯათის თეზქერეჯიები

სეჰი ბეი თავის თეზქერეჯიში თავის მოძღვარს ხოტბას ასხამს და ხალხში მარგალიტების დარად გაბნეული მისი დივანის, აბსოლუტური სილამაზისა და სიყვარულის მადიდებელი ყაზელების მათლებისა (ყაზელის დასაწყისი ბეითი) და ყითების (დივანის ლექსის სახეობა) ზეპირსიტყვიერად გავრცელებაზე საუბრობს. იგი პოეტის ბეითებს აბსოლუტური ჭეშმარიტების მისტიურ ბრწყინვალეობას ადარებს და მის სიტყვებს მაგიურ საბურველში ხვევს. როგორც თეზქერეჯი ლატიფი აღნიშნავს, ნეჯათი გახდა პირველი პოეტი, რომელმაც ხალხური ანდაზები თავის ყაზელებში ახლებურად გააჟღერა და კლასიკურ რანგში აღამაღლა, ამით მან შეცვალა თავის წინაბორბედ

პოეტთა მანამდე არსებული წერის სტილი და მანერა. პოეტი, ბიოგრაფი და ისტორიკოსი კინალიზადე ჰასან ჩელებინჯათის უბადლო პოეტად მოიხსენიებს და თავისი მამის, ასევე დიდი სწავლულისა და სახელმწიფო მოღვაწის, ალი ჩელების შეფასებას იმოწმებს: „თუ ვინმე ვერ შეწვდება ნეჯათის მისრების ზეციურ სიშორეს, იგი მიწაზე მდგარ მის ტახტრევანსაც ვერ მიუახლოვდება“. ჰასან ჩელები თავის თეზქირეში ასევე ვრცლად მოგვითხრობს თუ როგორ ჰპოვა აღიარება ნეჯათიმ თავისი „Döne Döne“ რედიფიანი ყაზელით.

აშიქ ჩელები ნეჯათის აჰმედ ფაშასთან და ზათისთან შედარებისას ამბობს: „იმის მიუხედავად, რომ აჰმედ ფაშა ერთადერთია ღვთიური სიტყვის მპოვნელთა შორის, ნეჯათის შედარება მასთან წააგავს სასწაულისა და მაგიის, მზის შუქისა და დღის ნათელის შედარებას, ზათისათვის კი პოეზია ის მწვერვალია, რომელიც მიღწეულია დაუღალავი სწავლითა და დიდი ძალისხმევით, ხოლო ნეჯათისათვის ორგანული, რომელიც არაფრიდან არ არის მიღებული და იყო მასში“. კვლავ აშიქ ჩელები გვამცნობს, როცა ნეჯათისათვის უკითხავთ როგორ შეადარებდა აჰმედ ფაშასთან თავის თავს, ასეთი ბეითით უპასუხია:

„ცოცხალ ნეჯათს აჰმედის გვამი ჯობნის,

კვლავაც რომ აღდგეს იესო ზეცად

მაინც განვადიდებ (ვადლეგრძელებ) აჰმედს მე ყველგან“.

ლატიფი ნეჯათს „პოეზიის ასპარეზზე უძლეველ ფალავანს“ უწოდებს და მას რუმელიის პოეტთა ხატად წარმოგვიდგენს, „ის პირველია, რომელმაც რუმელიაში სიტყვის სული შეიქცნა“. თავის დივანში ანდაზების მოხმობისათვის კი რუმელიის მედიუმს ეძახდნენ. „რუმის ქვეყანა ბუღბულის ბადად და თუთიყუშის შაქრის ქვეყანად (შაქარყინულად) აქაცია“ წერს აშიქ ჩელები თავის თეზქირეში ნეჯათის შესახებ.

თურქ პოეტებს შორის ნეჯათი ყველაზე მეტად შეიქცნა ეთაყვანებოდა, სპარსი პოეტებიდან კი ქემალედდინ-ი ისფაჰანელს, ნიზამის, სელმანი-ი საველსა და ჯამის. როგორც თეზქირეჯიები აღნიშნავენ, „ნეჯათმა იხსნა რუმელიის პოეტები, სპარსი პოეტების მიერ ნასროლ ქილიჯისა დამცირების ქვათაგან მიყენებული ჭრილობების ტკივილებისაგან“, „მისი ლექსები ხელთ ნაკვეთია და ყოველი მისი ბეითი შეგონება“, „მისი ლირიკა ქალწულებრივ სპეტაკია და აღქმა მისი ბანგივით ტკბილი, მისი ლექსების ენაზე ხეტიალი არ გავს სხვათა ლექსების თარეშს“. ნეჯათისა და მის თანამედროვე პოეტთა - რევანი ედირნელი, ბურსალი აჰმედ ფაშა და შეიქის ყაზელებსა და ყასიდებში შორის ერთი და იგივე რედიფით დაწერილი ლექსების რაოდენობა არ არის მცირე. თავისი თანამედროვე, ან კიდევ წინამორბედი პოეტების ლექსებზე ნაზირების (პოეტთა ურთიერთშეჯიბრი) შექმნისას, ნეჯათი თავის თავს პოეტ შეიქს ადარებდა და მას თავის მოძღვრად მიიჩნევდა. ზოგადად, შუა საუკუნეების აღმოსავლური დივანის პოეტებისათვის, თავინთ ლექსებზე ნაზირების შექმნა საამაყო და სასურველი იყო, თუმცა ნეჯათი ამ ნაზირებს მოწონებითა და ქებით არ ხვდებოდა, ცნობილია მისი სიბრაზე მიჰრი ჰათუნისა (1460-1506) და სხვათა მიმართ, რადგან მათი ნაცოდვილარი ნაზირები არ მოსწონდა.

ნეჯათის ჩვენამდე მოღწეულ ნაწარმოებთაგან ერთადერთი მისი დივანია, რომელიც თეზქირეჯი მუეიდზადზე აბდურაჰმან ჩელებიმ შეადგინა. ალი ნიჰად თარლანის მიერ 1963 წელს, მანამდე არსებული ოცი ორიგინალი ეგზემპლარის შედარებითა და შეკრებით გამოცემულ ნეჯათის კრებულში, მესნევის, თევზიდიდის, ნათის, მირაჯიეს, მედჰიეს, მუფრედის, ყითასა და რობაის სალექსო ფორმით გაწყობილი ბეითები და პროზაული ნაწარმოების ნაწილები შევიდა, ჯამში 25

ყასიდა და 650 ყაზელი. ნეჯათის დივანის ბევრი ეგზემპლარი არსებობს. მათ შორის ძირითადი და მნიშვნელოვანია სტამბოლის უნივერსიტეტის, ლალელის სულეიმანიეს, თოფკაფის სასახლის მუზეუმისა და ალი ემირი მანზუმის ეროვნული ბიბლიოთეკების ეგზემპლარები. ასევე თარლანის გამოცემაზე, მეჰმედ ჩაფუშოღლუმ 1971 წელს მნიშვნელოვანი სამეცნიერო ნარკვევი გამოაქვეყნა.

ნეჯათის შესახებ არსებულ თეზქერებში, სალიტერატურო თუ ისტორიულ წყაროებში მოხსენიებულია მისი მესწვეები „მუნაზარა-ი გულ-უ ჰუსრევი“, „გულ-უ საბაა“ და „მიჰრ უ მაჰი“, ასევე მის მიერ შესრულებული „ლეილი და მეჯუნის“, ალ-ლაზალის (1058-1111) „ქიმია-ი საადეთ“-ისა და ავფის (1171-1177) „ჯამი-ულ ჰიქაიეთ“-ის თარგმანები, მაგრამ, როგორც აღვნიშნეთ პოეტის დივანის გარდა, მის სხვა ნამუშევრებს ჩვენს დრომდე არ მოუღწევია.

ნეჯათის სამწერლობო ენა, განსაკუთრებით მის ყაზელებში, არის სადა, მარტივი და მსუბუქი. მისი პოეტური სტილი კი ძლიერი და შთაბეჭდავია. იგი ხალხური სიბრძნის წიაღიდან მომდინარეობს და ახლოს დგას მის ფსიქოლოგიასთან. განსაკუთრებით ბუნებისა და ნადირობის სცენების აღწერისას, მკაფიოდ იგრძნობა ადგილობრივ, ნაციონალურ ფერთა სიკაშკაშე, რომელიც დაცლილია არაბუნებრივი, თავსმოხვეული გრადაციებისაგან და აღსავსეა ცხოველი შეგრძნებებით. მისი პოეტური ენის მუსიკალურობა, თითქოს უჩუმრად მონატრებული ჰანგი იყო უკვე მონოლითად ქცეულ, მომოტონურად მჟღერ კანონიკურ პოეზიაში, ამიტომაც იგი სწრაფად მიწვდა ყველანაირი სოციალური ყურს, ასეთივე დამახასიათებელი სემანტიკით კინებისმიერ სოციალურ საფეხურზე მდგომის გულსა და გონებას და ამიტომაც დიდხანს შემორჩა მის მეხსიერებაშიც. მე-15 საუკუნის სასაუბრო ენის დივანის პოეზიაში აქდერება, ანდაზებისა და ხალხური გამონათქვამების გამოყენება, ხალხური მეტაფორებისა და შედარებების თავისუფალი გადმოცემა, კაფიესა (რითმა თურქულ პოეტიკაში) და რედიფის თურქული სიტყვებით შერჩევა, თურქული არუხის დამკვიდრება, ეს ის ნაპერწკლებია ნეჯათის მიერ ანთებული, რომელზეც გაჩაღდა მე-20 საუკუნის ლიტერატურული რევოლუცია. ნეჯათის სალიტერატურო ენა იქცა სინთეზად თურქული ხალხური და კლასიკური ენებისა და ცალკე მოვლენად თურქულ პოეზიაში, რომელსაც იყენებდნენ და ბაძავდნენ შემდეგი თაობების პოეტები, განსაკუთრებით, თურქული დივანის თვალსაჩინო წარმომადგენელი - ბაქი (1526-1600), რომელიც ნეჯათის, თავის უდიდეს წინამორბედად მიიჩნევდა.

3. დასკვნა

როგორც აღვნიშნეთ, ნეჯათის მიერ ახალი ლირიკული სტილისა და ენის შექმნას, რომელიც ერთი შეხედვით თითქოს არღვევდა დივანში მანამდე დაკანონებულ „იგივეობის ესთეტიკას“, კანონიკური ლიტერატურის სამყაროში გადატრიალება არ მოუხდენია. შუა საუკუნეების თურქული ლიტერატურის კანონიკურობა გამომდინარეობდა იქიდან, რომ მისი მხატვრული თვისობრიობაც მთლიანად „იგივეობის ესთეტიკის“ პრინციპებით იყო განპირობებული. სწორედ ამ გარემოებამ განსაზღვრავს, რომ არა მხოლოდ ლექსის ფორმები, გამოხატვის სტილისტური ხერხები, რითმული კონსტრუქციები, ვერსიფიკაციული წესები და მისთ. იყო მტკიცედ განსაზღვრული და დაკანონებული, არამედ - თემატური რკალი და მოტივებიც. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, დივანის პოეტმა კარგად და წინასწარ იცოდა არა მარტო ის, თუ როგორ ეთქვა (ე.ი პოეტიკის წესები) არამედ ისიც თუ რა ეთქვა. ეს „წინასწარ გაცხადებულობა“, რომელიც იმ დროინდელი ესთეტიკური გემოვნებითაც იყო განპირობებული, კანონად ქცეული ის ლიტერატურული ტრადიცია იყო, რისი დარღვევაც არაესთეტიკურად და არაეთიკურად მიაჩნდათ. ამგვარმა ესთეტიკურმა მოდუსებმა, ბუნებრივია, შუა საუკუნეების აღმოსავლური ლიტერატურის თემატური რკალი შემოსაზღვრა და იმთავითვე გამორიცხა მისი მრავალფეროვნება. მართლაც, თურქულ ლიტერატურაში ნათლად შეიმჩნევა ერთი და იგივე ფერთა და მოტივთა წინ წამოწევა და მათი პარადიგმატული ხასიათი. ეს წესები და კანონები, როგორც აუცილებელი და დაურღვეველი პირობა, მოცემულია შემოქმედის

ცნობიერებაში და შემოქმედებითი პროცესიც მთლიანად ამ წინასწარ მოცემული მოდელი-შტამპებით არის წარმართული.

ნეჯათი ბეის დივანისარქიტექტონიკა არ დაურღვევია, პირიქით, მან შეავსო ის წყვეტა-სიცარიელე, რომელიც ხლენდა და ორ პოლუსზე აყენებდა ერთი კულტურის ორ ლიტერატურას - ხალხურსა და კლასიკურს. შეიძლება ითქვას, მან პირველმა შეძლო გახედვა ასწლეულებით ნატკეპნი დივანისათვის ახალი სული შთაებერა, რაც მომავალი თაობების ლირიკული აზროვნების შთაგონებად იქცა. მან შეძლო მისი პოეზია სასახლის დიდებულებას გასცლოდა და ბაზრებსა თუ ვიწრო ქუჩა-ბანდებშიცაჟღერებულყო. ნეჯათი თავის სიცოცხლეშივე იქცა პოეზიის დიდოსტატად და მის ლირიკულ სტილსა და პოეტურ ენას თავიდანვე გამოუჩინა მიმდევრები და მენაზირეები, როგორებიც იყვნენ: მიჰრი ჰათუნი, აჰი, რევანი, იცჰაქ ჩელები, ფუზული, ჰაიალი, იაჰია ბეი, ბაქი, ნედიმი, სადი და მისთ. თავად პოეტი პოეზიაზე და სხვა პოეტებზე თავის ბეითებში წერდა: „როგორც შექრის ლერწამი კალმის დარად სტრიქონს ვერ დაწერს, ისე განცხრომასა და სიხარბეს მიცემული ხელოვანი სიტყვას ვერ განადიდებს, ამიტომაც, ამა ქვეყნის სიამენი სხვა რამეა, ლექსის წერა კი, სხვაგვარი.“

გამოყენებული ლიტერატურა

- ბარტოლდი, ვ. ვ. (1968). შრომები თურქული მოდგმის და მონღოლური ხალხების ისტორიისა და ფილოლოგიის შესახებ. (Bartold, V. V. (1968). *Türk ve Moğol halklarının tarihi ve filolojisi üzerine eserler*. M. Nauka Yayınları. C. 5.).
- ბოზქაფლანი, ა. შ. (2011). ნეჯათი ბეის თურქული. თურქული შტუდიები - საერთაშორისო პერიოდული გამოცემა თურქული ენის, ლიტერატურისა და ისტორიისთვის. ტომი 6/1 ზამთარი, გვ. 169-184 წწ (Bozkaplan, A. Ş. (2011). Necatî Bey'in Türkçesi. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/1 Winter*, p. 169-184)
- ჯანიმი, რ. (2000). ლატიფი-თეზქერე. ანკარა: ათათურქის კულტურის ცენტრის პუბლიკაციები (Canım, R. (2000). *Latîfi Tezkiresi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları)
- ჩავუშოღლუ, მ. (1971). ნეჯათი ბეის დივანის ანალიზი. სტამბული: ეროვნული განათლების სტამბა (çavuşoğlu, M. (1971). *Necati Bey Divânı'nın tahlili*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi)
- ისენ, მ. (1994). ქუნჰუ-ლ-აჰბარის თეზქერე. განყოფილება. ანკარა: ათათურქის კულტურის ცენტრის პუბლიკაციები (İsen, M. (1994). *Kühü'l-Ahbâr'ın tezkire kısmı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları)
- ქაია ა. კ. (2020). ნეჯათი ბეის პოეტიკა. ანკარა 2020 (Kaya, A. K. (2020). *Necati Bey'in poetikası*. Ankara: Akademik Kitaplar)
- ქაია ბ. ა. ილმაზ ო. ვილდან ს. ჯომქუნ ს. ქაფლან ო. კლასიკური თურქული ლიტერატურის ძირითადი საფუძვლები. სტამბული 2020 (Kaya, B. A., Yılmaz, O. ve Coşkun, S. V. (2020.) *Klasik Türk edebiyatı temel bilgiler*. İstanbul: Kesit Yayınları)
- სოლმაზი, ს. (2012). ნეჯათი ბეის ცხოვრება-შემოქმედება-პოეზიის განმარტებანი. ანკარა 2012. (Solmaz, S. 2012. *Necati Bey hayatı -sanatı – eserleri - bazı şiirlerinin açıklamaları*. Ankara: Akçağ Yayınları)
- თარლანი, ნ. ა. (1963). ნეჯათი ბეის დიდი დივანი, სტამბოლი 1963. (Tarlan, N. A. (1963). *Necatî Beg Divanı*, İstanbul: Milli Eğitim).